

KOMMENTAR | Granta 96

Ingen kan värja sig mot krigets nya ansikte

Alla som någon gång vistats i en krigszon känner igen den känsla av överklighet och absurditet som kan uppstå mitt i all förödelse och allt lidande. Själv minns jag hur jag mitt under den kroatiska offensiven för att återta det så kallade Krajina-området i augusti 1995 besökte den lilla staden Petrinja några mil sydost om Zagreb. I spåren efter de serbiska styrkor som dragit sig tillbaka rådde förödelse: sönderskjutna byggnader, utbrända bilrak, glassplitter och lösa föremål från plundrade affärer överallt på gator och trottoarer. Den kroatiska militärens pressansvariga varnade oss journalister från att bege oss in i husen, de kunde vara försämrade. Vi gick in ändå. I en lägenhet på andra våningen klev jag rakt in i ett orört flickrum. På bordet intill den nybäddade sängen stod några plyschdjur kring en rosafärgad sminkspegel och på väggen ovanför hängde en gigantisk Michael Jackson-affisch.

Trots allt den fasa och förödelse som jag bevittnade under mina två krigsveckor i Kroatien bet sig inget tydligare fast än denna bild av nästan chockerande normalitet. Den flicka som bott här kunde ha stått alldeles bakom mig; nu var hon en av tusentals som kriget drivit på flykt.

War Zones (krigszoner) är temat för senaste numret (96) av den brittiska tidskriften *Granta*. Här finns en liknande berättelse, av journalisten Wendell Steavenson, om hur man i somras kunde sitta i svalkan på ett trottoarkafé i Beirut och se rökplumorna stiga från de sönderbombade shadominerade stadsdelarna i söder.

I sitt långa reportage "Victory in Libanon" följer Steavenson en Beirutfamilj på flykt från sin sommarbostad i södra Libanon och beskriver hur de går från välbäddad normalitet till kaos på mindre än några timmar när deras minivan beskjuts av israeliska jaktplan. Fadern, modern, mormodern och en syster dör; av två bröder som tidigare inte haft en politisk tanke i huvudet blir över en natt två fanatiska Hizbollah-anhängare. Efter begravningarna återvänder en av byborna på sin motorcykel med en ryggsäck som tillhört en israelisk soldat. Men hur de än gräver i ryggsäcken hittar de inga belegg för fiendens onda anslag. Burken med energidryck (Old Bull) och paketet med Winstoncigarretter kunde de själva ha köpt i kiosken om hörnet och fotografierna på barnen i plånboken kunde ha varit fotografier på vilket som helst av deras egna barn.

För bara ett sekel sedan var krig stora projekt som samlade hela nationer bakom plakater och banderoller. I dag tycks krig vara något som pågår om hörnet på de platser där charterplaner landar. Till Beirut är det på nytt möjligt att resa – trots att ingenting i konflikten mellan Israel och Hizbollahgerillan är löst. Eller till Amman i Jordanien som långsamt kvävs av flyktingar som i en takt av flera tusen om dagen väljer över gränsen till Irak. Förr fanns kriget på tryggt avstånd från oss själva, det hade ansikte och ett förlopp man kunde vara för eller emot. Nu tycks det finnas överallt och ingenstans går det att värja sig.

I ett annat reportage berättar James Buchan om de så kallade Tridentmissilerna som USA i början av 1980-talet sålde till Storbritannien. Tanken med vapenaffären var att Storbritannien skulle klara av att möta det kärnvapenhot som väst då rustade inför. Sedan föll muren, det kommunistiska imperiet rostade samman; och rostar gör också de kärnvapenbestyckade ubåtarna där de ligger i sina hemmahamnar i västra Skottland, en av de mest vapenintensiva arealerna i hela Europa som slukar miljardbelopp per år bara i underhåll. Detta medan det räcker för fyra ungdomar att kliva på en buss eller ett tunnebanetag i centrala London för på en sekund uppnå en förödelse som ingen kärnvapenmakt i världen kan värja sig mot.

STEVE SEM-SANDBERG

Steve Sem-Sandberg är författare och medarbetare i Svenska Dagbladets kulturredaktion.

 SvD.se

Åsikter om kommentaren? Skriv själv på [svd.se/kommentar](http://www.svd.se/kommentar)

Tidig terrorvarning med drömmens logik

Prosa

G K CHESTERTON

Mannen som var Torsdag
(The Man Who was Thursday)
Övers: Görgen Antonsson
Efterord: Peter Glas
191 S. BAKHÅLL

Det är lätt att glömma bort att terroristrädsla inte är en ny företeelse; redan för hundra år sedan tillhörde den verkligheten i europeiska storstäder. Särskilt ryska, italienska och irländska anarkister fungerade som ondskans inbegrepp, i vardagen liksom i litteraturen. Joseph Conrads roman "The Secret Agent" från 1907 var ett av de första försöken att tränga in i terrorns natur med dess sammansmältning av all daglig yta, fanatism och iskallt våld.

Äret efter publicerade *Gilbert Keith Chesterton Mannen som var Torsdag*, den då så populära författarens variant av "terroristroman". Man får sätta ordet inom citattecken, för det rör sig mer om bisarr skräck, filosofiskt lärostycke eller mystisk fabel – de möjliga läsarterna är flera – än någon pregnant realism. Chestertons bok skapar en alldeles egen verklighet. Inte för inte älskade Jorge Luis Borges Chesterton för hans förmåga att vidga världen med hjälp av litteraturen – att göra det osannolika sannolikt.

Med sin undertitel "En mardröm" tangerar "Mannen som var Torsdag" symbolisternas dröm- och hallucinationsskildringar, den är ett slags godmodig blandning av Huysmans "Mot strömmen" och Baron Münchausens äventyr.

Men den har också ett polemiskt syfte, udden är riktad mot nittioårsdekadens elfenbensorn, liksom mot dåtidens värdenihilism i allmänhet. Chesterton trodde på den organiska och traditionella sociala gemenskapen – hans idealsambälle är märkligt likt den toleranta puben "Metarens vila" i Woodhouses Mr Mulliner-berättelser.

"Mannen som var Torsdag" är en kritik av utanförskapet som "negativ identitet" (med filosofen

Hegels term): att tro sig stå utanför är att ohjälpligt vara fången i det man är emot, man saknar eget liv.

Nu kanske det verkar som om "Mannen som var Torsdag" är en torr traktat. Men alls icke. Det rör sig om en av de roligaste böcker som 1900-talet producerat. Berättelsen om polisagenterna som förklarar sig till poeter och illasinnade bombkastare – eller om bombkastare och poeter som förklarar sig till poliser, hur ligger det egentligen till? – är helt enkelt hejdlös; "man avundas verkligen den som står i färd med att läsa denna fantastiska bok för första gången" skriver Peter Glas med rätta i sitt efterord till nyöversättningen.

Chestertons sensuella språk är fint återgivet av Görgen Antonsson. Även om jag ville skulle jag inte kunna redogöra för intrigen; den har karaktären av ett obönhörligt matematiskt teorem på samma gång som den är helt och hållet oväntad. Den har drömmerns glasklara logik.

Chesterton som lär ha skrivit uppåt hundralet böcker är numera känd för tre saker: hans berättelser om prästen/detektiven Fader Brown, och romanen "Mannen som var Torsdag" är de två första. Det tredje är hans underbara slagfärdighet, förmågan att formulera sig dräpande exakt och samtidigt roligt, en egenskap han ärvde från Oscar Wilde och det dekadenta nittioal han i övrigt tog avstånd ifrån.

Chestertons formuleringskonst lever knappast utanför England. Ett litet prov på den är följande avrättning av kritik och kritiker. Jag bör den med mig sedan några år tillbaka: "A great deal of contemporary criticism reads to me like a man saying 'Of course I do not like green cheese; I am very fond of brown sherry.'"

Jag tänker då och då på orden, både när jag skriver kritik och när jag erhåller den för det jag skrivit. De kräver något, och de tröstar, som all verklig visdom.

CARL-JOHAN MALMBERG

litteratur@svd.se

G K Chesterton (1874–1936) konverterade till katolicismen 1922.

BOKLÅDAN | Digital litteratur

Visuella dikter och svävande

För 48 år sedan hade den daterade litteraturen världspremiär. Officiant och programmakare var den tyske filosofi- och matematikstudenten Theo Lutz, som låt en maskin via en algoritm bearbeta material ur Kafkas roman "Slottet": "Inte varje blick är nära. / Ingen stad är sen. / Ett slott är fritt. / Och varje bonde är fjärran", för att citera dikten, eller den "stokastiska textens", som Lutz kallade den, inte helt oövna ingång.

Att saker skett på detta område sedan 1959 är bekant. Samtidigt är den digitala litteraturen

fortfarande en påfallande öppen och svåröverskådlig värld. Inte minst råder osäkerhet vad gäller läsarter och frågor om kvalitet. Om någon letar efter en litteratur utan reglerande kanon, kurslistor och läsartoppar är det hitåt man bör titta.

Å andra sidan innebär detta att en institutionell armering av den flytande textmassan pågår för fullt, såväl i bokform som digitalt. Ett av de senaste bidragen är en regelrätt digital antologi med den mycket vägvisande titeln *Electronic Literature Collection 1*, och

den har redigerats av en på fältet namnkunnig skara: *N Kaherine Hayles, Nick Montfort, Scott Rettberg* och *Stephanie Strickland*.

Vad utspelas då bakom det förföriska raster av bilder som utgör sajtens gränssnitt? Ja, den som har program och instick redo kan från denna plattform kasta sig ut i en sällsam och mångskiftande rymd av röster, ljud, bilder och ord, för att sedan återvända som en lätt förändrad surfare. Visst kan man då och då känna pulsen från Lutz tickande slumpgenerator, men samtidigt har det estetiska tän-

Täta texter om förlorarna

WHITE TRASH Tim Winton är en skicklig generations-skildrare och en av Australiens mest framgångsrika författare. I en serie obarmhärtigt melankoliska texter berättar han om instängdhet och kontaktlöshet i den australiska västkustens gudsförgätna hälor, skriver Heidi von Born.

Prosa

TIM WINTON

Vändpunkten
(The Turning)
Övers: Inger Johansson
281 S. FORUM

Att komma ut på ett engelskt förlag var länge de australiska författarnas dröm. Då ansågs man riktigt etablerad! Förlagsboomen som inträffade i slutet av 70-talet och början av 80-talet innebar visserligen att många unga och nya författare kunde debutera, litterära tidskrifter kunde starta och poesi kunde läsas i gathörn och i parker, men det verkliga erkännandet blev ett faktum först när man hade fått några rötter i England.

Tim Winton (född 1960) är sin generations kanske mest framgångsrika författare. Han är översatt till mer än tjugo språk och har nominerats till Bookerpriset två gånger. Han tar god tid på sig mellan romanerna. *Vändpunkten* är hans tredje roman på svenska under en tidsrymd av 14 år.

Men ingen tid har gått förlorad, Winton tycks ha använt sina pauser till att mogna eller kanske tydligare: till att slå ner sina bopålar litterärt i den australiska västkusten. Närmare bestämt att rota sig i några gudsförgätna hälor, där bara några övervintrande surfare och supiga husvagnsägare sysslar med att ägna sig åt *white trash*-liv

så länge bidragen räcker. "Vändpunkten" är en sammanhängande kedja berättelser, som går in i varandra, upphäver varandra, balanserar varandra, motsäger varandra. Det är en litterärt uthållig bok som genomför sina teman och skickligt använder sig av kontraster i ljus, miljöer och tonfall.

Det är lätt att förstå varför Tim Winton tagit täten, när det gäller utlandsansering. Winton är nämligen mycket sparsam, rent ut artistiskt snål när det gäller australiska ingredienser. Där hans lite äldre kolleger, Peter Carey, Murray Bail, Les Murray och till och med självaste Thomas Keneally aldrig tvekat att utnyttja sin kontinents exotiska geografiska silhuetter med de övernaturliga krafterna i bushen som en självklar beståndsdel, skriver Winton om stränder som kunde vara amerikanska, om en livsstil som inte skuggas nämnvärt av den bakgrund av fångar och kriminella, historiens exotiska geografiska silhuetter, som ibland gör sig påmind.

Tim Winton är obesvårad och starkt övertygad om att den värld han skriver om inte behöver annan dekor än verkligheten! Där Bookerprisvinnaren Peter Carey, numera bosatt i USA, allt mer gått in i färgrika och bullrande skröner, där Murray Bail förlorat sig i drömska legender om eucalyptusstrid och där David Malouf mycket berömvärd i sin Bookerprisnominerade roman "Remembering Ba-

Tim Winton föddes 1960 i Perth. Två av hans 13 böcker har nominerats för Bookerpriset.

FOTO: DENISE FITCH

ylon" låter 1800-talets vita konfronterats med växande skaror av aboriginer på områden där varje centimeter jord innehåller ben, skriver Winton förlorarnas prosa.

Winton är trygg i sin värld. Han kan sina frustrerade unga män, sina stolta födelsemärkta flickor som ljustrar simpor, biltureerna utan mål, skoldanserna i gymnastiksalen, bränder och blodiga skolbussar, hämnd och olycka. Det är täta, obarmhärtigt melankoliska, uppgett slängiga texter om människors kontaktlöshet, trots all god vilja.

Ibland tar sig isoleringen här-

ligt komiska uttryck, som ett framhetsat julparty som urartar i bad med kläderna på i en främmande pool. Förlorarna är de som stannar kvar i sina hälor, men inte ens de som bryter upp och reser långt bort klarar sig från uträkningen. Det hjälper inte att läsa JD Salingers "Räddare i nöden" eftersom tillståndet ensamhet inte har någon motåtgärd, staden har sin huvudgata och sin kyrka, sin glassbar och sina trälare. Utsikten är begränsad, instängdheten oändlig.

Tim Winton är en skicklig generations-skildrare. Han håller ut i sin berättelse, spelar skickligt med

undertoner, har en sorts självklar rytm, undviker överdrifter. En aboriginfamilj heter förstas Jones och bor nästan vid träsket, den vattensamling som slukar en gatfull pojke, men händelsen är som ett uttryck för naturligt urval, det sumpiga vattnet täcker snabbt kroppen.

Livet är en gåva som många spelar bort men hos Tim Winton ges åtminstone möjligheten att börja om, hitta den vackra jättevågen att surfa på eller somna under ett doftande eucalyptusträd, i lugn och ro, utan drömmar.

HEIDI VON BORN
litteratur@svd.se

ordlistor utmanar läsmönster

kandet kring datorns potential expanderat och raffinerats på ett uppenbart sätt under åren som gått.

Framför allt händer saker vid de gränsposter som inom traditionell litteratur upprättats mellan berättelse och förtätd poesi, mellan text och bild eller mellan en statisk boksida och filmens flöden. Det är en radikalt intermedial poetik som utprövas, och man blir snart varse de utmaningar som de bokbaserade läsmönstren utsätts för.

För hur inhyser och bemöter

man en blandning av illuminerade manuskript, electronica, reklamparodier, hemsidespastischer, popmusik, visuell poesi, Oulipo-influenser, textalgoritmer, svävande ordlistor, fotomontage, tv-bilder, manga, flödesscheman, meditativa bildrum, bokstavs-skulpturer, träsnitt, och så vidare, under ett och samma tak? När dessutom rummen ofta låter sig möbleras om genom interventioner från läsaren-användaren?

Svar på sådana frågor får man inte här. Men däremot erbjuder "Electronic Literature Collection 1" ett

filter för den enorma mängd av verk som finns tillgängliga. Det är en perfekt plats att inleda sin utforskning och avnjutning av det rikt differentierade skapande som pågår sedan ett par decennier.

"Electronic Literature Collection 1" finns att beställa som cd-rom, men är mer tillgänglig är den här: <http://collection.eliterature.org/1/>.

En del av sam- och framtidens litteratur – bara ett par musklick bort.

JESPER OLSSON
litteratur@svd.se

<http://collection.eliterature.org/1/> – en perfekt plats att börja på för den som vill utforska den digitala litteraturen.